

Муниципальный район «Сунтарский улус (район) Республика Саха Якутия»
Муниципальное бюджетное образовательное учреждение
«Сунтарская средняя общеобразовательная школа №2 им. И.С.Иванова с дошкольными группами»

Рассмотрено на заседании МО учителей
Руководитель МО Андреева С.И.
« 31 » августа 2016 г.

Согласовано Данилова И.Е.
Зам. директора по УМР Данилова И.Е.
« 31 » августа 2016 г.

«Утверждаю»
Директор школы Иванов В.Р.
« 31 » августа 2016 г.

Рабочая программа
Предмет: якутский язык
2016-2017 уч.г.

Учитель начальных классов
Яковлева Светлана Юрьевна

Быһаары сурук

Үлэ бырагыраамата Саха Өрөспүүбүлүкэтин Үөрэҥин министриэристибэттин государственной сакааһынан Саха Өрөспүүбүлүкэтин национальной оскуолаларын чинчийэр научнай институт үлэлэрин түмүгэр, оскуола 2016-2017 сыллааҕы үөрэҥин былааныгар, үөрэх тэрилтэтин локальной актыгар (үлэлиир бырагыраама структуратын бигэргэтэр туһунан), И.С. Иванов аатынан Сунтаар №2 уопсай үөрэхтээһинин орто оскуолатын устаабыгар тирэҥирэн сурулунна. Үлэ бырагыраамата “Саха оскуолата” систиэмэҕэ киирэр.

Учебниктар: М.Ф.Кронникова «Букубаар» 1 кылаас. Дьокуускай «Бичик», 2015 сыл

С.С.Семенова, Н.Н.Васильева «Төрөөбүт тыл» 1 кылаас. Дьокуускай «Бичик», 2015 сыл

Оскуолаҕа төрөөбүт тыл предметэ баһылыыр суолталаах. Бастагы сүһүөх оскуолаҕа төрөөбүт тыл түөрт сыл устата үөрэтиллэр. Төрөөбүт тылы үөрэтии олох сана ирдэбилигэр эппиэттиир, билинни оҕо сайдыытын хааччыйар соруктаах. Кыра кылаас оҕото өйдөөн, сөп тэтимнээхтик таба ааҕара, суруйара, онтун ырытара, дын чаччыны кытта тэннэн көрөрө, санаатын сааһылаан этэрэ, кэпсиирэ, кэпсэтэрэ, түмүктүүрэ бэйэтин төрөөбүт тылын билэриттэн тутулуктаах.

Программа сүрүн сыала-соруга – тылынан уонна суругунан саганы сайыннары, ортоку сүһүөх оскуолаҕа саха тылын уонна литературатын курсун үөрэтиигэр бэлэмнээһин. Манна биллэрэр, сайыннарар, иитэр сорук тэннэ дьүөрэлэхэр.

Программа үгэс буолбут үөрэхтээһин тупсарыллыбыт систематыгар олоҕуор. Билии, сатабыл, уонна үөрүйэх кээмэйэ үөрэх стандартын ирдэбилигэр сөп түбэхэр.

Алын кылаастарга төрөөбүт тылы үөрэтии программата түөрт сүрүн салаалаах:

- грамотаҕа үөрэтии,

- ааҕыга үөрэтии,

- фонетика, грамматика, таба суруйуу,

- тылы сайыннары.

Хас биридди салаа тылы туттуу көрүнүн (истии, санары, ааҕы, суруйуу үөрүйэхтэрин) дэгиттэр сайыннарар соруктаах.

Үөрэнээчи билигин урукка анардас истээчи уонна бэлэм информацияны хатылааччы буолбатах. Кини уруогу быһа толкуйдуур, ырытар, дакаастыыр, бэл уруогу салайсар, учууталга көмөлөһөр. Билинни уруок сүрүн сыала – үөрэнээчи барыта активнайдык үлэлиллэрин ситиһии.

Үөрэх предметин өйдөбүлэ

Төрөөбүт тыл - көлүнэттэн көлүнэҕэ бэрлэлэр ханнык баҕарар норуот улуу нэһилиэстибэтэ, киһи аймах ытык өйдөбүллэриттэн (сыаннастарыттан) биридэстэрэ. Төрөөбүт тыл – оҕо тулалыыр эйгэтин кыраҕатык билэр-көрөр, чугас дьонун-сэргэтин кытта истин ник бодоруһар, ийиитэ уһуктар, өйө-санаата сайдар, өбүгэтин үөрэҥин утумнуур сүрүн эйгэтэ. Ол иһин оҕону кыра сааһыттан оҕо тэрилтэтигэр, оскуолаҕа төрөөбүт тылынан иитии-үөрэтии сүрүн ирдэбил быһыытынан билиниллэн, Российской Федерация уонна Саха Республикатын үөрэххэ уонна тылга сокуоннарыгар ити өйдөбүл туспа ыстатыйанан киирэн, быраап быһыытынан көмүскэллээх, билиңни усуллубуйаҕа үгэс норуот тыла чөл туруктаах хааларыгар тирэх буолар. Саха Республикатыгар саха тылын төрөөбүт тыл быһыытынан үөрэтии 1922 сыллаахтан тиһигин быспакка, үгэс оскуолаҕа үгэскэ кубулуйан, уопсай үөрэхтээһин оҕону сайыннарар бирид сүрүн предметин быһыытынан билиниллэр. Ити кэм устатыгар сэбиэскэй да, билиңни

да кэмнэ орто үөрэх систиэмэтигэр буолбут араас реформалар сыалларыгар-соруктарыгар сөп түбэһиннэриллэн, үөрэтии таһыма, хайысхата, ис хоһооно сайдан иһэр.

Билигин төрөөбүт тыл, федеральной государственной үөрэх стандартын (ФГҮӨС) ирдэбилинэн, уопсай үөрэхтээһин булгуччулаах чааһыгар киирэн, базиснай үөрэх былааныгар (федеральной) миэстэтэ, үөрэтиллэр чааһа чопчу ыйыллан үөрэтиллэр таһыма үрдээтэ. Алын сүһүөх оскуола таһымыгар төрөөбүт тылы үөрэх предметин быһыытынан үөрэтиигэ түмүк ирдэбили эмиз федеральной государственной үөрэх

стандарта сүрүннүүр. Ити ааттаммыт дөкүмөөн быһыытынан, начаалынай үөрэхтээһин таһымыгар нуучча уонна төрөөбүт тылы үөрэтиигэ тэң таһымнаах түмүк ирдэнэр. Төрөөбүт тыл атын үөрэх предметтэрин кытта бииргэ оҕо личность быһыытынан сайдыытын хааччыйахтааҕа этиллэр, ону сэргэ урукку өттүгэр ирдэммэт саңа булгуччулаах ирдэбили - үөрэнээчигэ үөрэх дэгиттэр дьайыыларын иңэринии киллэрэр.

Үөрэх предметин сыала уонна соруга

Начаалынай оскуолаҕа төрөөбүт тылы үөрэтии предметэ атын үөрэх предметтэрин ортотугар үөрэнээччи тылын-өһүн уонна өйүн-санаатын сайыннарар, сүрүн үөрэнэр үөрүйэҕи иңэрэр кыагынан бас-көс балаһыанньаны ылар предмет буолар. Онон бу предмети үөрэтии таһымттан саха оскуолатыгар начаалынай үөрэхтээһин уопсай туруга, үөрэнээччи салгыы сүрүн оскуолаҕа ситиһиилээхтик үөрэнэрэ тутулуктаах. Оҕо начаалынай оскуолаҕа үөрэнэр сааһыгар билиитэ-көрүүтэ балысханнык кэңиир, тыла-өһө уонна өйө-санаата имигэстик сайдар, иэйиитэ уонна саныыр санаата судургутук олохсуйар буолан, төрөөбүт тылы бу кэмҥэ кичэйэн үөрэтии - норуот тыла чөл туруктаах буоларыгар, кэнчээри ыччакка улуу нэһилиэстибэни тирээрдэргэ олус суолталаах.

Этиллибиккэ олобуран, төрөөбүт тылы уопсай үөрэхтээһин алын сүһүөх таһымыгар үөрэтии сыалын үс хайысхаҕа араарыахха сөп:

- 1) Үөрэнээччигэ төрөөбүт тыл туһунан билиини аан дойду туһунан научнай билии быстыспат сорҕотун быһыытынан иңэри, тыл үөрэбин сүрүн балаһыанньаларын билиһиннэри, онно олобуран, оҕо билэр-көрөр, толкуйдуур кыабын сайыннары;
- 2) Үөрэнээччи дьону-сэргэни кытта төрөөбүт тылынан бодоруһар үөрүйэҕин, саңа (тыл) культурата киһи уопсай культуратын быстыспат сорҕото буоларын туһунан өйдөбүлгэ тирэбирэн, саңа (тыл) араас көрүңэр (кэпсэтии, суруйуу, ааҕыы, өйтөн айыы о.д.а.) үөрэтэн, салгыы сайыннары;
- 3) Үөрэнээччигэ төрөөбүт тыл норуот ытык өйдөбүллэриттэн биридэстэрэ буоларын быһыытынан ураты харыстабыллаах сыһыаны иңэри, хас биирдии киһи ийэ тылын сайыннарар иэстээһин өйдөтүү.

Төрөөбүт тылы начаалынай оскуолаҕа үөрэтии **сыала** маннык сүрүн сороктары быһаардахха ситиһиллэр:

- Дьону-сэргэни кытта бодоруһар саңа (тыл) сүрүн көрүңнэрин үөрэнээччигэ үөрэх дэгиттэр дьайыыларын иңэриини кытта бииргэ алтыһыннаран үөрэтии;
- Тыл (саңа) - бодоруһуу сүрүн ньымата диэн тугах өйдөбүлгэ тирэбирэн, үөрэнээччи кэпсэтэр уонна санаатын толору этэр (тыл этэр), суруйар үөрүйэҕин сааһыгар сөп түбэһиннэрэн сайыннары;
- Тыл үөрэҕин билиитигэр, сурук-бичик культуратын төрүт өйдөбүллэригэр олобуран, үөрэнээччи төрөөбүт тылын литературнай нуорматын тутуһарын, алҕаһа суох саңарарын уонна суруйарын ситиһии;
- Тыл үөрэҕин сүрүн салааларын (лексика, фонетика, морфология, синтаксис, тиэкис) туһунан уопсай өйдөбүлү иңэриигэ тирэбирэн, үөрэнээччи толкуйдуур дьобурун сайыннары, сааһыгар сөп түбэһиннэрэн, өй үлэтин дьайыыларыгар үөрэтии;
- төрөөбүт тылы билии, харыстааһын, сайыннары сүрүн ньымаларыгар үөрэтии.

Саха оскуолатыгар нуучча тылын үөрэнээччи төрөөбүт тылга ылбыт билиитигэр, иңэриммит үөрүйэҕэр уонна сатабылыгар тирэбирэн үөрэтии - билигин олохсуйбут өйдөбүл, бастың учууталлар үгэскэ кубулуйбут үөрэтэр ньымалара. Онно тирэбирэн, ФГҮӨС үөрэнэргэ үөрэтэр сүрүн балаһыанньатыгар уонна ирдэбилгэр олобуран, төрөөбүт тылга тирэбирэн нуучча тылын үөрэтиини саңа таһымҥа таһаарар кэм кэллэ.

Төрөөбүт тылы начаалынай оскуолаҕа үөрэтии үөрэнээччи нуучча тылын кэбэҕэстик ылынарын хааччыйар, нуучча тылыгар тыл үөрэҕин үгүс уопсай балаһыанньаларын хос эбэтэр уруттаан үөрэтэри лапа аҕыйатан, учуутал үөрэх чааһын оҕо нууччалыы саңатын сайыннарыыга аныыр усулуобуйатын үөскэтиэхтээх. Онон саха оскуолатыгар нуучча тылын үөрэтии хаачыстыбатын тупсарыыга усулуобуйа үөскэтии - төрөөбүт тылы үөрэтии хос сыала-сорууга.

Бырагырааманы олоххо киллэри 1 сыл устата 2016-2017 сылларга барар.Сылга 1 кылааска 131ч буолар.

Үөрэх былааныгар үөрэх предметин миэстэтэ

Саха тылын үөрэтии чааһа начаалынай үөрэхтээһини сүрүннүүр уопсай үөрэхтээһин программатыгар (*Примерная основная общеобразовательная программа начального общего образования*) бэрлилэр төрөөбүт тылынан үөрэнэр кылаастарга аналлаах базиснай үөрэх былаанын 3 (үһүс) барыйааныгар тирэбирэн быһаарыллар. Үөрэх тэрилтэтэ бэйэтин үөрэбин программатын, былаанын оҕосторугар онно баар булгуччулаах часка киирбит предметтэр чаастарын тутуһара ирдэнэр. Онон эбии үөрэх былаанын талар чааһыттан бэйэтэ көрөн, ханнык баҕарар предмеккэ чаас эбэрэ, эбэтэр атын предмети эбии үөрэтэрэ көнүл. Ити ыйыллар базиснай үөрэх былааныгар нуучча уонна төрөөбүт тылы үөрэтии чаастарын ахсаана тэннэтэн, ордук государственной статустаах төрөөбүт тыл үрдүк таһымҥа үөрэтиллэригэр усулуобуйа тэриллибитэ көстөр. Ону сэргэ төрөөбүт тылы үөрэтии нуучча тылын үөрэтиигэ тирэх буоларын ситиһэр туһуттан үөрэх матырыйаалын аттарарга табыгастаах балаһыанньа үөскүүр.

Үөрэх федеральной базиснай былаанын үһүс барыйааныгар олоһуран, саха оскуолатын начаалынай кылаастарыгар (1-4 кылаастарга) төрөөбүт тылы уонна литературнай ааһыны үөрэтиигэ барыта холбоон нэдиэлэҕэ 21 чаас бэриллэр: 1 кылааска - 5, 2 кылааска -5, 3 кылааска -6, 4 кылааска -5. Бу чаастартан төрөөбүт тылы үөрэтиигэ 1 кылааска -3 чаас бэриллэр, 1-2 чиеппэргэ 80ч, 3-4 чиеппэргэ 51 ч..

Ытык өйдөбүллэри үөрэх предметин ис хоһоонугар киллэри

Начаалынай кылааска саха тылын үөрэтии оҕоҕо ытык өйдөбүллэри (духуобунай сыаннастары) инэриигэ улахан суолталаах. Киһи аймах үйэлэртэн үйэлэргэ өрө тутан илдэ кэлбит ытык өйдөбүллэрэ (духуобунай сыаннастара) төрөөбүт тыл эгэлгэтигэр, кэрэтигэр сөнөллөр. Ол курдук үөрэтии ис хоһоонугар тыл үөрэҕин сүрүн хайысхаларын сэргэ уруок, кэпсэтии (бодоруһуу) тиэмэтин, үөрэтии матырыйаалын быһыытынан төрөөбүт дойду, ийэ дойду, төрөөбүт тыл, айылҕа, үлэ, төрүт дыарык, ыал, дыһэ кэргэн, айымньы уонна кэрэ эйгэтэ, көнүл, кырдык, үтүө сана, киһи аймах, аан дойду омуктарын тылларын уонна култууратын эгэлгэтин курдук ытык өйдөбүллэр (духуобунай сыаннастар) киририэхтэрэ.

Үөрэх предметин үөрэтии түмүгэ
Ытык өйдөбүллэри инэрии түмүгэ
(личностные результаты)

Саха тылын оскуолаҕа үөрэтии кэмигэр оҕо манньык ытык өйдөбүллэри (духуобунай сыаннастары) инэриннэҕинэ төрөөбүт тыла сайдарыгар бэриниилээх, эппиэтинэстээх буоларыгар, бэйэтин кыаҕын толору туһанарыгар эрэннэххэ сөп.

Төрөөбүт тыл - омугу сомоһолуур тыл буоларын өйдүүр.

Төрөөбүт тыл төрүт айылгыта, үйэлээх үгэһэ, этитэр кэрэтэ норуот тылынан уус-уран айымньытыгар уонна уус-уран литератураҕа сөңмүтүн билэр.

Төрөөбүт тылын сайыннарар, кэлэр көлүөнэҕэ тириэрдэр ытык иэстээгин, ийэ тыл үйэлэргэ чөл туруктаах буоларыгар тус оруоллааҕын өйдүүр.Төрөөбүт тыл иитиллэр, үөрэнэр, айар-сайдар тыл буоларын итэҕэйэр.

Төрөөбүт тыл элбэх омук алтысан бииргэ олорор кэмизэр, икки (элбэх) тылланы усулуобуйатыгар хас биирдии киһиттэн харыстабыллаах сыһыаны эрэйэрин өйдүүр.

Үөрэх сатабылларын сайыннарыы түмүгэ
(метапредметные результаты)

Бэйэни салайынар-дьаһанар сатабыл.

Тылын сайыннарар сыалы-соругу таба туруорунар, сатаан былаанныыр, туюх-ханнык түмүккэ кэлиэхтээгин быһа холоон билэр.

Тугу билэрин-билбэтин, тугу ситэри үөрэтиэхтээгин арааран өйдүүр. Сылга бииртэн итэҕэһэ суох төрөөбүт тылга аналлаах бырайыактарга кыттан (тус бырайыага, коллективнай бырайыак) үлэлиир.

„Тылы сэргэйэр,, дыоһуру (языковое чутье, чувство языка) сайыннарыы. Бэйэтин сааһыгар сөп түбэхэр тизкискэ үөрэпит матырыйаалын сүннүнэн тыл литературнай нуормата санарар эбэтэр суруйар киһи тылыгар төһө сөпкө эбэтэр сыһа туттулларын тута „сэрэйэн,, билэр, итэҕэһин, алҕаһын быһаарар, көннөрөр, бэйэтин тылыгар-өһүгэр тыл нуорматын ирдэбилин тутуһарга дьулуһар.

Тылын сайыннарар баҕаны үөскэтии (потребность в совершенствовании собственной речи). Төрөөбүт тылын барҕа баайын сыаналыыр, тыл кэрэтигэр умсугуйар, этигэн тыл күүһүн, кыаҕын толору туһанарга, тылын-өһүн бэйэтэ сатаан чочуйан, тупсаран, санаатын сиһилии этэргэ, кэпсииргэ дьулуһар.

Хонтуруолланыы. Бэйэ санатын өрүү кэтэнэр, көрүнэр, алҕаһа суох санарарга, санатын ыпсаран, хомоһойдук этэргэ кыһаллар.

Билэр-көрөр сатабыл. Сүрүн үөрэнэр сатабыл.

Үлэ сыалын-соругун таба туруоруу. Төрөөбүт тылын үөрэтэригэр сыал-сорук туруорунан көдьүүстээхтик үлэлиир.

Билиини-көрүүнү кэңэтэр араас матырыйаалы туһаныы. Сахалыы үөрэх-наука литературатыттан (тылдьыттартан, ыйынныктартан, энциклопедиялартан, араас кинигэттэн) туһаннаах информацияны, билиини дөбөннүк булар, бэлиэтэнэр, түмэр, ситимниир араас ньыманы табыгастаахтык туһанар. Сахалыы тахсар оҕоҕо аналлаах республика, улус, оскуола хаһыаттарын-сурунаалларын („Кэскил,, „Чуораанчык,, о.д.а.) тиһигин быспакка ааһар, арадьыйанан, телевизорунан сахалыы биэриилэри сэргээн истэр-көрөр, үөрэбэр, чинчийэр, айар үлэтигэр көдьүүстээхтик туһанар. Сахалыы үөрэҕи сайыннарар интернет-сайттартан туһалаах, наадалаах информацияны булан, сөпкө наардаан тусанар;

тиэкиһи сахалыы шрибинэн бэйэтэ тэтимнээхтик бэчээттиир; интернет нөнгүө сахалыы ытыллар араас тэрээһиннэ төрөөбүт тыл литературнай нуорматын тутуһан, көхтөөхтүк кыттар.

Билиини сааһылааһын (структурирование знаний). Саҥа билии ыларга баар билиитигэр тирэҕирэр. Атын предметтэргэ ылбыт билиитин сатаан ситимниир (*интеграция знаний*).

Тобулук өйү сайыннарар үөрүүэхтэр. Төрөөбүт тыл оскуолаҕа оҕону сайыннарар үөрэх тутах салааларыттан (предметтэриттэн) биирдэстэрэ. Онон үөрэнээччи саха тылын үөрэтэр кэмигэр үөрэнэргэ төрүт буолар өй үлэтин сүрүн үөрүүэхтэрин баһылыыр.

Саха тылын лингвистическэй матырыйалыгар тирэҕирэн, өй үлэтин араас дьайыыларын кэбэҕэстик толорор: тэннээһин (сравнение), ырытыы (анализ), холбооһун (синтез), түмүктээһин (обобщение), (сериация), ханыылатан сааһылааһын (классификация), майгыннатыы (аналогия), сааһылааһын (систематизация). Итини сэргэ араас тойоннуур ньыманы (индукция, дедукция) табыгастаахтык туһанан дьону итэгэтэр, ылыннарар курдук санаатын сааһылаан этэр үөрүүэҕэ сайдар.

Рефлексия. Сыалы-соругу ситиһэр ньымаларын уонна усулуобуйаларын төһө сөпкө талбытын сыаналыыр. Үлэ хаамыытын хайдах салайан иһэрин кэтээн көрөр, үлэ түмүгүн дьон интэриэһин, болҕомтотун тардар курдук сахалыы кэпсиир.

Бэлиэни-символы туһанар үөрүүэхтэр. Дорҕоон (буукуба), тыл, этии чилиэннэрин, тиэкис анал бэлиэлэрин сатаан туһанар. Анал бэлиэлэринэн тыл, этии, тиэкис моделин онорор. Бэриллибит моделга тирэҕирэн, тылы, этиини толкуйдуур, тиэкиһи айар. Этиини, тиэкиһи көннөрөргө анал корректорскай бэлиэлэри сатаан туһанар. Лингвистическэй билиини араас таблица, исхиэмэ, модель, диаграмма көмөтүнэн көрдөрөр. Таблицанан, исхиэмэнэн, моделинан, диаграмманан көрдөрүллүбүт лингвистическэй билиини өйдүүр уонна кэпсиир.

Бодоруһар сатабыл.

Бииргэ үлэлиир үөрүүэх. Дьону кытта бииргэ алтыһан үөрэнэр, үлэлиир араас ньыманы баһылыыр (пааранан, бөлөҕүнэн, хамаанданан о.д.а.). Саастыылаахтарын, улахан дьону кытта айымньылаах алтыһыы туругар кэбэҕэстик кириэр (продуктивное взаимодействие), биир сыаллаах-соруктаах дьонун кытта таһаарыылаахтык, көдьүүстээхтик үлэлиир үөрүүэхтэнэр (продуктивное сотрудничество).

Кэпсэтэр үөрүүэх. Кэпсэтии уратыларын өйдүүр, табан кэпсэтэр. Кэпсэтэр киһитин убаастыыр, сэнээрэр, санаатын болҕойон истэр, ылынар. Ханнык баҕарар эйгэҕэ кэпсэтэригэр дьон болҕомтотун тардар, сэргэхситэр, сонурҕатар, көбүлүүр сатабылы табан туһанар. Кэпсэтэр кэмнэ бэйэ көрбүтүн, истибитин, аахпытын сиһилии сэрһириир. Дьон өйдөспөт, тыл тылга кирисибэт буолар төрүөттэрин сөптөөхтүк сыаналыыр, сатаан ырытар, өйдөһүү суолун дөбөҥнүк тобулар.

Кэпсэтии сизэрин (речевой этикет) тутуһар үөрүүэх. Дьону кытта алтыһыыга кэпсэтии сизэрин тутусар, туттан-хаптан бодоруһуу ньымаларын тоҕоостоохтук туттар. Сахалыы дорооболоһор, билсирэр, быраһаайдахар, көрдөһөр, бырастыы гыннарар, буйар, телейонунан кэпсэтэр, о.д.а. үгэстэри инэриммит, күннээҕи олоҕор өрүү туттар.

Тустаах үөрэх предметин үөрэтии түмүгэ (предметные результаты)

Саха тылын литературнай нуорматын (орфоэпическэй, лексическэй, грамматическай) тутуһар. Дорҕоону, буукубаны, тыл сүһүөбүн, саҥа чааһын, этии чилиэнин, судургу этиини булар,

Сахалыы таба суруйуу, сурук бэлиэтин быраабылаларын тутуһар. Тиэкис өйдөбүлүн, бэлиэтин билэр (тиэмэтэ, сүрүн санаата, аата, эпиграф, тутула, этиилэрин ситимэ).

Саньыр санаатын сааһылаан, дьоңо өйдөнүмтүөтүк, тиийимтиэтик этэр, тиэкис тутулун тутуһан суруйары сатыыр.

Тиэкис тиитэрин сэрһэргээһин, ойуулааһын, тойонноһун диэн араарар.

Монолог (сэрһириир, ойуулуур, тойоннуур) уонна диалог (кэпсэтии, сана үллэстии, ыйыталаһыы о.д.а.) арааһын сатаан туһанар. Бэйэ саңатын (тылынан, суругунан) сатаан хонтуруолланар, тиэкиһин ис хоһоонун, тылын-өһүн сыаналанар, алғастарын булар, чочуйар, тупсарар.

Үөрэх дьылын бүтүүтэ үөрэнээччигэ ирдэбил:

- дорҕоону, буукубаны, тылы, этиини араарар;
- аһаҕас, бутэй, кылгас аһаҕас, уһун аһаҕас дорҕооннору, дифтоннары уонна сэргэстэспит, хоһуласпыт бутэй дорҕооннору билэр;
- саха тылын дорҕооннорун уонна буукубаларын, кирири дорҕооннору уонна буукубалары билэр;

- тыл сүһүөхтэрин уонна көһөрүү быраабылатын билэр;
- этии бүтүүтүгэр тохтобул онорор, ону сурукка туочуканан бэлиэтиир;
- саха тылын алфавитын билэр буолуохтаах;

Үөрэх предметин ис хоһооно

Начаалынай оскуолаҕа төрөөбүт тылы үөрэтии уопсай үөрэхтээһин систиэмэтигэр саха тылын үөрэтэр предмет быстыспат сорҕото, „Филология“, үөрэх уобалаһыгар төрүт буолар сүрүн куурус буолар. Онон үөрэтии сыала-сорууга, тутула, ис хоһооно уонна түмүк ирдэбилэ үрдүкү кылаастарга төрөөбүт тылы сэргэ атын филологической предметтэри үөрэтиини кытта алтыһыннаран-ситимнээн торумнанар. Төрөөбүт тылы начаалынай оскуолаҕа үөрэтии маннайгы кылааска „**Бодоруһарга үөрэнэбит**„, диэн сана киирэр салааттан саҕаланар, ол кэнниттэн „**Грамотаҕа үөрэтии**„, диэн үгэс буолбут ааҕарга уонна суруйарга үөрэтэр салаа „**Ааҕарга уонна суруйарга үөрэнэбит**„, сана аатынан үөрэтиллэр. Бу кэмнэ үөрэх былааныгар **төрөөбүт тыл уонна литературнай ааҕы чаастара бииргэ бэриллэллэр**. „Ааҕарга уонна суруйарга үөрэнэбит„, салаа кэнниттэн биирдэ **төрөөбүт тыл уонна литературнай ааҕы предметтэрэ тус-тусна** үөрэтиллэллэр. Ити кэмтэн ыла начаалынай оскуолаҕа төрөөбүт тыл предметин сүрүн ис хоһоонун тиһиктээхтик үөрэтии саҕаланар. Төрөөбүт тылы начаалынай оскуолаҕа үөрэтии ис хоһоонун сүрүн хайысхалара үөрэтии түмүк ирдэбилин уонна сыалын-соругун ситиһэргэ аналлаах тутах научнай балаһыанньалартан таньыллар. Ити ирдэбилгэ олобуран, төрөөбүт тылы үөрэтии ис хоһоонугар маньык сүрүн научнай хайысхалар киирэллэр:

- 1) Бодоруһуу култуурата.
- 2) Сана көрүңэ (виды речевой деятельности): истии, санарыы, ааҕы, суруйуу.
- 3) Тыл үөрэҕин тутуу салааларын туһунан уопсай өйдөбүлэ: фонетика, лексика, морфология, синтаксис.
- 4) Сурук-бичик култуурата: таба суруйуу уонна сурук бэлиэтэ.
- 5) Ситимнээх сананы сайыннарыы (тиэкис туһунан сүрүн өйдөбүл).

Сүрүн хайысхаларга киирбит тиэмэлэр ис хоһооноро начаалынай оскуола үөрэнээччитин сааһын уратытын, өйүн-санаатын, кыаһын, билэр-көрөр дьобурун учуоттаан таньыллыахтаахтар.

Бодоруһуу култуурата

Дьону кытта бодоруһуу араас көрүңэ: кэпсэтии, сэһэргэһии, сүбэлэһии, сөпсөһүү. Тылы бодоруһуу сүрүн ньыматын быһыытынан арыһы: бодоруһууга сана (вербальные средства общения) уонна туттуу-хаптыы (невербальные средства общения) суолтата. Санарыы уонна истии култууратын, кэпсэтии сирин тутуһуу.

Санааны сааһылаан санарар үөрүйэх
(Дорҕоонноох сана уонна суругунан сана)

Туох сыаллаах-соруктаах санарарын-суруйарын чуолкай өйдөөн (тема, сүрүн сана), дьон өйүгэр-санаатыгар тийимтиэтик санаатын сааһылаан, араас туттулук (функциональной) истиилээх тиэкистэри холкутук санарар-суруйар (истэн суруйуу, өйтөн суруйуу, толкуй сурук, сыанабыл, реферат, дакылаат, тезис, докумуон арааһа о.д.а.).

Тиэкис сүрүн санаатыгар олобуран, тиэкиһи таба ааттыыр, наадалаах түгэннэ табыгастаах эпитаграф талар (ох тыл, өс хоһооно, цитата). Тиэкис тиибиттэн көрөн (сэһэргэһиин, ойуулаасын, тойонноһун).

Тиэкис тутулун тутуһар (кириитэ, сүрүн чааһа, түмүгэ), былаанын онорор (кылгас, тэнийбит), микротемаларга бытарытар. Араас истиилгэ тыл туттуллар уратытын, дэгэтин учуоттаан сахалыы тутуулаах этиилэри (логичность речи), ойуулуур-дьүһүннүүр ньымалары, тыл баайын (богатство речи), үөрэх, наука терминнэрин, дьыала-куолу тылын-өһүн сөпкө туттар (уместность речи).

Сана көрүңэ: истии, санарыы, ааҕы, суруйуу

Истии. Дьону кытта бодоруһуута (кэпсэтии) истии култууратын тутуһуу. Кэпсэтии сыалын-соругун, дьон этэр санаатын, кэпсэтии ис хоһоонун өйдөөһүн. Сахалыы араас тиэкиһи истии, сүрүн ис хоһоонун, болҕойулуохтаах түгэннэрин истэн сибилли ылыныы истибиккэ олобуран тус санааны үөскэтии. Истибиттэн туһаннааҕы, суолталааҕы сурунуу, анал бэлиэлэри туһанан, ис хоһоонун, тутулун исхиэмэнэн көрдөрүү.

Ааҕы. Сахалыы араас тиэкиһи сахалыы саҕа интонациятын төрүт дорҕоон этиллиитин тутуһан, тэтимнээхтик ааҕы. Тиэкиһи туох сыаллаах-соруктаах ааҕартан көрөн, ааҕы араас көрүңүн сатаан туһаныы (үөрэтэр ааҕы, билсир ааҕы, сорудахтаах ааҕы, о.д.а.).

Аафы кэмигэр тизкис сүрүн санаатын өйдөөһүн, наадалаах, туһалаах информацияны араары. Аахпыт тизкис сүрүн ис хоһоонугар тус сыанабылы (сыһыаны) сатаан этии. Тизкистэн синонимы, сомоҕо домоҕу, түөлбэ тылы, ойуулуур-дьүһүннүүр ньыманы туттуу бастын холобурун булуу, анаан болҕойуу, аахпыты кэпсиригэ туһаны. Ааһылар тизкистэн билбэт, өйдөөбөт сана тыллары тылдыттан булуу. Ааптар санаатын, иэйиитин биэрэригэр тизкис тутулун, этии арааһын хайдах туһаммытын быһаары. Аафыга тизкис интонациятын, туонун сүрүн санааҕа сөп түбэһиннэрэн таба тайаны.

Саҥары (дорҕоонноох сана). Кэпсэтии сирин, саҥары культуратын тутуу. Дьону кытта табан кэпсэтии. Кэпсэтиини тоҕоостоохтук көбүлээһин, саҕалааһын, салҕааһын, түмүктээһин. Саныыр санааны толору, сийилии тириэрдэр инниттэн кэпсэтии сыалыгар-соругар, ис хоһоонугар сөп түбэхэр сахалы тылы-өһү, ойуулуур-дьүһүннүүр ньымалары таба туһаны. Саҥары кэмигэр туттуу-хаптыы бэлиэтин

(невербальное общение) тоҕоостоохтук туттуу. Саҥа тийбин арааһын (ойуулааһын, сэхэргээһин, тойонноһун) туттан тыл этии. Кэпсэтии, тыл этии түгэниттэн дорҕоону күүһүрдэн-сымнатан, үрдэтэн-намтатан, уһатан, куолас толбонун, эгэлгэтин туһанан истээчигэ тус сыһыаны, иэйиини тириэрдии. Этэр санааны сааһылаары эбэтэр тустаах өйдөбүлү истээчигэ тоһоңолоон тиэрдээри тоҕоостоох миэстэҕэ анал тохтобуллары (паузаны) сатаан туһаны. Түгэниттэн көрөн, саҥары тэтимин сөпкө талы. Суруйуу (суругунан саҥа). Сурук-бичик культуратын тутууу. Тупсаҕай буочарынан, ыраастык суруйуу. Тизкиһи устуу, истэн суруйуу (диктант). Саныыр санааны суругунан сийилии тириэрдии. Аахпыттан суруйуу (изложение). Дьиз кэргэн, чугас доҕор, таптыыр дьарык, айылҕа, кыыллар тустарынан, ону таһынан аахпыт айымны, хартыына, киинэ ис хоһоонун, экскурсияҕа, выставкаҕа сырытытын туһунан тэттик тизкистэри суруйуу (өйтөн суруйуу). Суругунан үлэҕэ сомоҕо домоҕу, синоним тыллары, онтон да атын сахалы ойуулуур-дьүһүннүүр ньымалары туттуу. Тизкис тутулун, сахалы таба суруйуу, сурук бэлиэтин быраабылатын тутууу.

Тыл үөрэҕэ

Төрөөбүт тылбыт - саха тыла. Саха омук үөскээбит, сайдыбыт историята. Саха тыла - түүр тыла. Саха тылын уруулуу тыллара. Төрөөбүт тыл киһи олоҕор суолтата.

Дорҕоон уонна таба саҥары. Саҥа дорҕоонун өйдөбүлүн, сахалы дорҕоон арааһын билии. Төрөөбүт тылын дорҕооннорун, ордук чуолаан сахалы ураты дорҕооннору (*уһун-кылгас аһаҕас уонна хоһуласпыт, сэргэстэспит, маарыннаһар бүтэй дорҕооннору, дифтоннары, h, нь, мурун, j, з дорҕооннору*), арааран истии, чуолкайдук, таба саҥары нуорматын тутуһан саҥары. Саха тылыгар кириити тыллары үксүн сахатытан, аһаҕас дорҕооннор дьүөрэлэһиилэрин сокуонун тутуһан саҥары. Тылы дорҕоонун састаабынан ырытыы.

Лексика. Норуот тылын туһунан уопсай өйдөбүлү, төрүт уонна кириити тыл уратыларын билии. Литературнай тыл суолтатын билии, нуорматын тутууу. Тыл лексическэй суолтатын быһаары. Хомуур суолталаах, түөлбэ тыл, биир уонна элбэх суолталаах тыллар, көспүт суолталаах тыллар, омоним, антоним, синоним (харыс тыллар, сомоҕо тыллар, метафоралар) өйдөбүллэрин билии, тизкистэн булуу, саҥарар санаҕа сөпкө туттуу. Быһаарылаах тылдыт арааһын сатаан туһаны, тыл суолтатын тылдыттан булан быһаары.

Графика. Сурук сайдытын бэлиэ түгэниэрин билсии, киһи олоҕор суолтатын өйдөөһүн. Сахалы сурук-бичик сайдытын историятын билии. Дорҕоон букубаларын билии, таба ааттааһын. Букубалары суруллар ньымаларынан холбоон, ыраастык, тэтимнээхтик илиинэн суруйуу. Сурукка туттуллар атын бэлиэлэри, өйбүллэри (*абзац, тылы көһөрүү бэлиэтэ, тыл икки арда (пробел)*) сөпкө туттуу. Сахалы алпаабыт бэрээдэгин билии. Араас тылдытынан, ыйынныгынан, каталогунан үлэиригэ алпаабыты сөпкө туһаны. Компьютерга сахалы шрибинэн, тизкиһи тэтимнээхтик бэчээттээн суруйуу.

Морфология. Тыл састааба диэн өйдөбүлү, тыл уларытар уонна үөскүүр ньыматын билии. Саҥа чааһын туһунан уопсай өйдөбүлү билии. Саҥа чаастарын бөлөҕө: ааттар (аат тыл, даҕааһын аат, ахсаан аат, солбуйар аат), туохтуурдар (аат туохтуур, сыһыат туохтуур, тус (тыл олоҕо, сыһыарыта). Тыллары сүрүн бэлиэлэрин (грамматическай халыыптарынан) бөлөхтөөһүн, ырытыы. Саҥарар санаҕа тыл литературнай нуорматын тутууу.

Синтаксис. Этии уонна тыл ситимэ уратыларын, этии арааһын (сэхэн, ыйыты, күүһүрдүү) билии. Тэнийбит уонна тэнийбэтэх этии, судургу уонна холбуу этии, сирэй сана, ойоҕос сана, диалог, туһулуу өйдөбүллэрин билии, этиигэ, тизкискэ арааран булуу, бэйэ этиитин толкуйдааһын. Этиини таба интонациялаан аафы, сурукка саҥа дэгэтин сурук бэлиэтинэн араары. Этии чилиэнинэн ырытыы.

Сурук-бичик култуурата Таба суруйуу. Таба суруйуу сурук-бичик культурата буоларын өйдөөһүн. Уһун аһаҕас дорҕооннору, дифтону, хоһуласпыт, сэргэстэспит, маарыннаһар бүтэй дорҕооннору, саха тылыгар кириити дорҕооннору таба суруйуу. Сахалы араастык этиллэр тыллар таба суруллуулар тыл төрүт сокуоннарыттан тахсалларын, норуокка үөрүйэх, үгэс буолбут нуормаларыгар олоҕуралларын өйдөөһүн, харыстабыллаахтык сыһыаннаһы. Киэнник, элбэхтик туттуллар эбэтэр сахалы этэргэ табыгастаах кириити тыллары сахатытан суруйуу; тылбаастанар эбэтэр саха тылынан бэриллэр кыахтаах нуучча тылларын сахалы солбугунан биэри; олохторо нууччалы суруллар кириити тыллар сыһыарыларын

таба суруйуу.

Сурук бэлиэтэ. Сурук бэлиэтэ - тыл культуратын сорҕото буоларын, киһи этэр санаатын чуолкайдьырга, иэйэр иэйээни сурукка биэрэргэ, суругу-бичиги тупсарарга биллэр-көстөр туһалааһын, тиэкис арҕам-тарҕам барбатын, ыһыллыбатын, биир сомоҕо, сибээстээх буоларын хааччыйарын өйдөөһүн. Тылын ордук тупсагай тутуллаах, этигэн, бэргэн буоларыгар сахалыы этии, сурук бэлиэтин арааһын (араарар, тоһоҕолоон бэлиэтиир) сатабыллаахтык туттуу.

Ситимнээх сананы сайыннарыы

Туох сьаллаах-соруктаах санарарын-суруйарын чуолкай өйдөөн (тема, сүрүн санаа), дьон өйүгэр-санаатыгар тийимтиэтик санаатын сааһылаан, араас тиэкистэри холкутук санарар-суруйар (истэн суруйуу, өйтөн суруйуу о.д.а.). Тиэкис сүрүн санаатыгар олоһуран, тиэкиһи таба ааттыыр. Тиэкис тийбиттэн көрөн (сэһэргээһин, ойуулааһын, тойоннооһун), тиэкис тутулун тутуһар (киириитэ, сүрүн чааһа, түмүгэ), былаанын онорор (кылгас, тэнийбит), кэрчик темаларга бытарытар. Тыл туттуллар уратытын, дэгэтин учуоттаан, сахалыы тутуллаах этиилэри (логичность речи), ойуулуур-дьүһүннүүр ньымалары, тыл баайын (богатство речи) сөпкө туттар (уместность речи).

Үөрэх предметин материалнай-техникескэй хааччыйыы

Библиотека фондата:

1 Саха начаалынай оскуолатын 1-4 кылаастарыгар аналлаах «Тэрээбут тыл» уэрэх биридимиэтигэр уэрэтэр-методическай кэмпилик:

-Төрөөбут тылы 1-4 кылааска үөрэтиини суруннуур бырагыраама

-«Төрөөбут тыл» биридимиэти 1-4 кылааска уэрэтэр үөрэх кинигэлэрэ

-«Төрөөбут тыл» биридимиэти үөрэтиигэ 1-4 кылаастарга үөрэтиигэ эбии уэрэх босуобуйалара.

-«Төрөөбут тыл» биридимиэти 1-4 кылаастарга үөрэтиигэ «Тыл систимэтэ», «Тиэкис», «Риторика» модульнай куурус босуобуйалара.

«Төрөөбут тыл» биридимиэти 1-4 кылааска үөрэтии туһунан учууталга аналлаах босуобуйа.

«Төрөөбут тыл уонна литература», «Бастакы үктэл» научнай методическай сурунааллара.

Тылдьыттар.

Грамматическай ыйынньыктар.

Оҕоҕо аналлаах сахалыы энциклопедиялар.

Уус-уран кинигэлэр.

Үөрэх цифровой ресурсалара

Электроннай информационнай ыйынньык.

Сахалыы таба суруйуу компьютернай бырагыраамата.

Бэчээтинэй босуобуйалар

Сахалыы алпаабыт.

Букубалар, дорҕооннор, тыл суьуэхтэрин фишкалара.

Тыл үөрэҕин сурун салааларынан грамматическай таблицалар.

Ытык өйдөбуллэр тиэмэлэринэн уонна бодоруһуу тугэннэрин тиэмэлэринэн оҕо кэпсиригэр, ааҕарыгар аналлаах хартыыналар.

Көрдэрэр-иһитиннэрэр босуобуйалар

«Төрөөбут тыл» биридимиэт УМК-гар сыьыаннаах аудио-диискэлэр.

Саха тылын уэрэтии тиэмэлэригэр сыьыаннаах видео-киинэлэр.

Саха тылын уэрэтии тиэмэлэригэр сыьыаннаах слайдалар.

Оонньуулар уонна оонньуурдар. Тылы сайыннарар остуол оонньуулар. Бодоруһууга үөрэтэр ситуационнай оруолунан оонньуу кэмпилиэгэ

Кабинет техникескэй тэриллэрэ.Кылаас дуоската. Компьютер. Проектор. Интерактивнай дуоска. Учуутал остуола (тумбалаах).

Уэрэнээччи остуола, олоппоһо. Кинигэ ыскааба.

Үөрэнээччилэр ситиһиилэрин учуоттаабын уонна хонтуруоллаабын

Хонтуруоллаабын көрүнэ уонна метода: чиеппэр, сыл тумугунэн аттестация, уруок, уруок таһынаабы улэ

– тылынан улэ - тестирование -хонтуруолунай улэ

– суругунан улэ - айар улэ -диагностическай хонтуруолунай улэ

– интегрированной хонтуруолунай улэ

Тематическое планирование.Төрөөбут тыл 1класс

Наименование раздела	Количество часов	УУД				Предметные результаты
		личностные	регулятивные	познавательные	коммуникативные	
Бодоруһуу	10ч	Оҕо оскуолаҕа этэннэ адаптацияланарын ситиһии; оскуолаҕа үөрэ-көтө кэлэрин ситиһии; үөрэнэр, элбэҕи билэр баҕата күүһүрэн иһэригэр олук ууруу; хас биирдии оҕо көмүскэллээхтик сананарын ситиһии; Сахалы дорооболоһор, билсигэр, быраһаайдаһар, көрдөһөр, бырастыы гыннарар, буйар, телефонунан кэпсэтэр, о.д.а. үгэстэри инэриммит, куннээҕи олоҕор өрүү туттар	Үлэ араас көрүнгүн кытта билсиги: биирдиилээн, бөлөбүнэн, паарананан, бүтүн кылааһынан; бэйэ бэйэни истиһэргэ, бэйэ бэйэҕэ туһайан кэпсэтэргэ үөрэни; Бииргэ сүбэлэһэн үлэ араас быраабылаларын киллэри, салгыы үөрэх дьарыгар туһаны; бэйэ үлэтин, табаарыстарын	1.Билиини араас источниктартан ылыахха септеезун билии: уруоктан, кинигэттэн, компьютертан. Улахан дьонтон, киинэттэн...; 2.Билбэт буоллах-хынаыйтаахтаа-зын туьунан билии, ыйытыы бэлиэтин киллэри, ханнык базарар уруокка ыйытыахха септе-зун субэлэьи; 3. Ыйытыыга эппиэти озо бэйэтэ дазаны, эбэтэр белезунэн,	Тереебут тыл иитиллэр, уерэнэр, айар-сайдар тыл буоларын итэбэйэр; тереебут тылынан чуолкайдык, ейденергына санарар; санарар озону болзойон истэр, себулэьэрин-себулэспэтин биллэрэр тугу этэрин учууталга эрэ буолбакка озолорго эмиэ туьаайар; бэйэтин санаатын этэ уерэнэр; Араас кьи араас	Куннээзи режими билсигэр, доруо-буйатыгар, уерэнэ-ригэр туьалаазын билэр, куннээзи олозор тутуьар; расписаниены кытта билсигэр, уерэх-сынньалан дьуерэлэнэрин билэр, куннээзи олозор тутуьарга кььаллар; уерэнэр дьарыкка улэ араас керун-нэрин билэр, сал-гыы ханнык база-рар керунунэн озолору

			үлэлэрин араас критерийдэринэн сыаналырга үөрэни; бэйэ бэйэни хонтуруллабарга, алжаабы культурнайдык көннөрөргө үөрэни;	пааранан, учуутал кеметунэн да булуохха себун билии; уруок диэн ыйытыга эппиэт кердееьун буоларын билсиьии;	санаалаазын ылынар, ону ырытан керен биир санааза кэлэргэ уерэнэр; . Кэпсэтэр кийитин убаастыыр, сэнээрэр, санаатын болбойон истэр, ылынар, эйэ дэмнээхтик субэлэьэргэ уерэнэр; меккуьууну уонна этиьиини араарар, сизэрдээхтик меккуьэргэ, биир санааза кэлэргэ уерэнэр.	кытта эйэ дэмнээхтик үлэ-лэьэн барар; Элбэх кийи үлэ-тигэр быраабыла туьалаазын ейдуур; быраабыла ылы-нарга бэйэтэ кыт-тыьар уонна куннээзи олозор тутуьар;
Тыл	6ч	Тереебут тыл – дьон ейдеьеругэр, биир тылы буларыгар кемелеьерун ейдуур; Тереебут тылын уерэтэригэр сыал-сорук туруорунан кедьуустээхтик үлэлиир; -уерэнэр баьаны, бэйэни сайыннарыы.	-субэлэьэн үлэлииргэ уерэни; -биир субэнэн салгыы быраабылалары, араас моделлары киллэрии, үлэьэ туьаныы;	-тылы уонна предмети араарыы; -предмети, хайааьыны, бэлиэн кердерер тыллары кытта билсии, араара уерэни; -тыллартан этии оноро уерэни, хас тылтан турарын билии; -кеме тыллары билии, этиигэ туьаныы;	Тыл уонна сана кийи олоьор суолталарын араас холобурдары туьанан быьааран кэпсиир. Сана арааьын арааран билэр, быьаарар. Тереебут тыл норуот баайа буоларын ейдуур, тыл туьунан бэргэн этиилэри, ес хобооннору о.д.а. билэр, санарар санатыгар туттар. Тереебут тылын харыстыыр, сайыннараар ытык иэстээьин ейдуур.	тыл предмети, хайааьыны, бэлиэни ааттыьырын билии; -санарар санабыт тыллартан турарын билии; -кийи санарар буолан ейдеьер;
Дорьоон	10ч	-Тылын сайыннараар баьаны уескэтии; - Бодоруьууга майгы-сигили нуорматын, бэйэ эппиэтинэьин сайыннарыы, салайыныы.	Санарыы. Доргуччу, чуолкайдык, бутун этиинэн, кийи барыга истэргына доргуччу санарарга кьыаллар.	Септеех усулуобуйа тэриийи: -энээритии кемету-нэн тылы дорьоон-норго араара уерэ-ни; -тылы суьуеххэ араара уерэни;	Бодоруьууга истии култууратын тутуьар. Дьон тугу этэрин болбойон, тулуйан истэргэ, дьон санарар кэмигэр быьа туспэт буоларга кьыаллар. Сэнээрэн, сэргээн	дорзоон –санарар санабыт саамай кьра елуускэтэ; -аьаьас уонна бутэй дорзоон баар; -дорьоон тыл суолтатын уларытар;

			<p>-хобуласпыт, хобу- ласпатах бүтэй дор- зоону араары; ньиргизэрдээх, ньиргизэрэ суох бү- тэй дорзооннору араары; -дифтоннаах тыл- лары араары; -тылы дорзооннору- нан септеех моде- лын кердеруу; -Сана дорзоонун ейдебулун, сахалы дорзоон арааын били. Тереебут тылын дорзоонно- рун, ордук чуолаан сахалы ураты дорзооннору (<i>уун- кылгас аьабас уонна хобуласпыт, сэргэ- стэспит, маарын- набар бүтэй дор- зооннору, дифтон- нары, ь, нь, мурун, j, 5 дорзооннору</i>), арааран истии, чуолкайдык, таба санары нуорматын тутууан санары. Саха тылыгар кии-рии тыллары уксун сахатыган, аьабас дорзооннор дьуэрэ- лэьиилэрин сокуо- нун тутууан сана-ры. Тылы дорзоо-нун</p>	<p>истэрин туттуу-хапты бэлиэтинэн таба керерге уерэнэр. Ыйытыыны сепке бизэрэгэ, сана уллэстэргэ, истибитин сьилии кэпсииргэ эрчиллэр.</p>	<p>-тыл суьуехтэртэн турар; -тылга хас аьазас дорзоон баар да, соччо суьуех баар; -Дорзоон (буукуба), тыл, этии чилиэннэрин, тиэкис анал бэлиэлэрин сатаан туьаныы. Анал бэлиэлэринэн тыл, этии, тиэкис моделын оноруу. Бэриллит моделга тирэбирэн, тылы, этиини толкуйдааьын, тиэкиь айыы.</p>
--	--	--	---	---	---

				састаабынан ырытыы		
Букванан ааҕы уонна суруйуу	43ч	тылын-еьун бэйэтэ сатаан чочуйан, тупсаран, санаатын сиьилии этэргэ, кэпсииргэ дьулуьар.	Суруйуу. Паартаба сатаан олорор, суруйарга тэтэрээти бэйэ иннигэр сепке уураp, уруучуканы сатаан тутар. Бэриллитбит холобуру утуктэн кэрчиктэьин ойууну тэтэрээккэ онорор, ере-таннары сурааьыннары онорор. - Тугу билэрин- билбэтин, тугу ситэри уерэтиэхтэьин арааран ейдуур	Септеех усулуобуйа тэрийии: -аабаc дорбоон буукубаларын билии, сепке суруйуу; -бутэй дорбоон буукубаларын билии, сепке суруйуу; -кылгас, уьун аабаc дорбоон буукубаларын билии, суруйуу; -аабыы алгоритмын билии, септеехтук тутуьуу; -сурук алгоритмын билии, суруйарга туьаныы; -пааралаьар бутэй дорбооннору билии	Бодоруьууга кэпсэтии сиэрин, санары култууратын тутуьар. Дьону кытта табан кэпсэтэргэ кысаллар. Санарар кэмигэр истэр дьонун ытыктыырын биллэрэр: тус санаатын соннооботун, биир санааны, тылы хос-хос этэн дьону сылаппат курдук санатын хонтуруолланар. Истэр дьон санаатын сэнээрэргэ, сэргииргэ, учуоттуурга, ыйытыыларга чопчу хоруйдуурга эрчиллэр. Санарар кэмигэр куолаьын дэгэтин (интонациятын) сепке бизэрэргэ кььаллар, бэйэтин хонтуруолланар. Туттуу-хаптыы бэлиэтин сепке, тобоостоохтук туттарга уерэнэр.	дорзоону сурукка буукубанан бэлиэтэнэр; -дорбоону санарабыт уонна истэбит, буукубаны суруйабыт, керебут, аабабыт; -тылы сепке суьуехтээн аабыллар; -суруйаргар буукубалары алларанан эбэтэр уеьэнэн ситимнэьин; -Дорбоону, буукубаны, тыл суьуеьун, тылы, этиини булуу; - Дорбоон буукубаларын билии, таба ааттааьын. Буукубалары суруллар ньымаларынан холбоон, ыраастык, тэтимнээхтик илиинэн суруйуу
Кирии дорбоон буквалара	11ч	Бэйэ санатын еруу кэтэнэр, керунэр, албаа суох санарарга, санатын ыпсаран, хомобойдук этэргэ кььаллар - Норуот тылын туьунан уопсай	Тэннэьин. Тылы уонна предмети утарыта туруортаан уратыларын этэр, быьаарар. Тыл белеьуттэн ситимнээх	Септеех усулуобуйа тэрийии: -позицияба олоьуран кирии дорбоон букваларын уерэтии; -дь,нь уонна /д/, /н./дорбоонноруараа-рыы;	Кэпсэтии сахалыы угэстэрин куннэьи олобор дьону кытта бодоруьууга туьанарга дьулуьар. Дьону кытта бииргэ алтыьан уерэнэр,	кирии дорзооннору билии: в,ф, з,ц,ж,ш,щ; -кирии дорбооннору сепке санарыы, аабыы, суруйуу;

		ейдебулу, терут уонна кирири тыл уратыларын билии..	тиэкии арааран билэр. Туох туьунан кэпсэнэрин этэр.	-наар кытаанах бутэй дорбооннор букваларын билии:ц,ш,ж; -наар сымнабас бутэй дорбооннор букваларын билии:й,ч,щ; -ь,ь буквалар улэлэрин билии;	улэлиир араас ньыманы баьылыыр (пааранан, белебунэн, хамаанданан о.д.а.). Саастылаахтарын, улахан дьону кытта айымньылаах алтыгы туругар кэбэбэстик киирэр (продуктивное взаимодействие)	Саха тылыгар кирири тыллары уксун сахатытан аьабас дорбооннор дьуэрэлэиилэрин сокуонун тутуьан санары. Тылы дорбоонун састаабынан ырытыы
--	--	---	---	---	--	--

Букубаарга календарнай-тематической былаан 1кылаас

№	Тема урока		Дата проведения:	
	Бодорууу		По плану:	Фактически:
1	Бодорууу 10ч	Ийэ дойдубут. Төрөөбүт дойдубут. Төрөөбүт сирим. Төрөөбүт тылбыт-саха тыла.	2.09	
2		Төрөөбүт тылбыт – саха тыла.	5.09	
3		Бодорууу. Бииргэ уэрэнэбит – бодоруабыт.	6.09	
4		Бодоруууга тас кэрун суолтата.	7.09	
5		Бодоруууга кэпсэтии сиэрэ.	8.09	
6		Бодоруууга туттуу-хаптыы суолтата.	9.09	

7		Бодоруууга истии суолтата.	12.09	
8		Бодоруууга санарыы суолтата.	13.09	
9		Бодоруууга суруйуу суолтата.	14.09	
10		Бодоруууга ааҕыы суолтата.	15.09	
11	Тыл туһунан өйдөбүл 6ч	Предмет аатын көрдөрөр тыллар. Ким?	16.09	
12		Предмет аатын көрдөрөр тыллар. Туох?	19.09	
13		Хайааһыны көрдөрөр тыллар.	20.09	
14		Предмет бэлиэтин көрдөрөр тыллар	21.09	
15		Көмө тыл	22.09	
16		Хатылааһын. Диктант	23.09	
17	Дорҕооннор 10ч	Тылы дорҕооннорго араара үөрэтии (1,2,3 дорҕ. Тыллар)	26.09	
18		Уһун, кылгас аһаҕас, бүтэй дорҕооннор	27.09	
19		Ньиргиздээх бүтэй дорҕооннор	28.09	
20		Уһун, кылгас аһаҕас дорҕооннор	29.09	
21		Дифтонг	30.09	
22		Сүһүөх быраабылата	3.10	
23		Хоһуласпыт бүтэй дорҕоон	4.10	
24		Ньиргиздээх бүтэй дорҕооннор	5.10	
25		Ньиргиздээх бүтэй дорҕооннор	6.10	
26		Бэрэбизркэлиир улэ. Тылы сайыннарыы.	7.10	
27	Буквалар 43ч	Аһаҕас дорҕоон буквалара а, ы	10.10	
28		Аһаҕас дорҕоон буквалара у, о	11.10	
29		Ыа, уо дифтоннар	12.10	
30		С дорҕоон буквата	13.10	
31		Л, р дорҕоон буквалара	14.10	
32		М, н дорҕоон буквалара	17.10	
33		33 Сурук алгоритма	18.10	
34		б дорҕоон буквата. Ньиргиздээх, ньиргизэрэ суох, хоһуласпыт бүтэй дорҕоон	19.10	
35		И, э, иэ дорҕооннор буквалара. Ини биилэр	20.10	
36		т дорҕоон буквата. Эбэм таабырына	21.10	
37		Ү, э, үө дорҕооннор буквалара	24.10	
38		Үөрүү	25.10	
39		К дорҕоон буквата	26.10	
40		Үтүө күн	27.10	
41		Х дорҕоон буквата. Саас кэллэ	28.10	

42	2 четверть	Д дорџоон буквата	8.11	
43		Ардах кэмигэр	9.11	
44		Й дорџоон буквата	10.11	
45		Ийэбит барахсан	11.11	
46		Г дорџоон буквата	14.11	
47		Сэргэлээх алааска	15.11	
48		П дорџоон буквата	16.11	
49		Тургэн	17.11	
50		Ң дорџоон буквата	18.11	
51		Дулџалаахха	21.11	
52		Ч дорџоон буквата	22.11	
53		Эрчим	23.11	
54		ь дорџоон буквата	24.11	
55		Энэм Силип	25.11	
56		Дь дорџоон буквата	28.11	
57		Дьэ малааһына	29.11	
58		Н дорџоон буквата	30.11	
59		Үлэһит уолаттар	1.12	
60		Нь дорџоон буквата	2.12	
61		Сана дьыл	5.12	
62		Буукубалары дорџооннор араастарынан наардааһын	6.12	
63		Саха төрүт дорџоонун бэлиэтэ	7.12	
64		Ситиһиибин бэрэбиэркэлэнэбин. Таба санарыы уонна суруйуу: Аа, Ыы, Уу, Оо	8.12	
65		Таба санарыы уонна суруйуу: Лл, Рр, Мм, Нн, Бб, Сс	9.12	
66		Таба санарыы уонна суруйуу: Ии, Ээ, Уу, Ээ, Тт, Кк, Хх	12.12	
67		Таба санарыы уонна суруйуу: Дд, й, Гг, 5, Пп	13.12	
68-69		Таба санарыы уонна суруйуу: Чч, Ы. Дь дь, н, Нь нь Төрөөбүт дойдум – Сахам сирэ	14.12	
70	Кирии дорџооннор 11ч	Я дорџоон буквата.	15.12	
71		ю, е, ё буквалар.	16.12	
72-73		я, ю (позицияҕа олоџуруу.) е, ё (позицияҕа олоџуруу.)	19.12	
74		Паараласпыт бутэй дорџоон в-ф	20.12	
75		Паараласпыт бутэй дорџоон ж-ш	21.12	

76		Хонтуруолунай диктант	22.12	
77		Щ дорџоон бук	22.12	
78		ц дорџоон буквата	23.12	
79		з дорџоон буквата	26.12	
80		Ь, Ы буквалар	27.12	

Төрөөбүт тылга тематической былаан 1кылаас

Наименование раздела	Количество часов	УУД				Предметные результаты
		Личностные	регулятивные	познавательные	коммуникативные	
Тиэкис	10ч	Саньыр санаатын саабылаан, дьонно ейденумтуетук, тийимтиэтик этэр, тиэкис тутулун тутуьан суруйары сатыыр	Тумээьин. Бэриллибит тыллары тугу ааттыылларынан керен белеххе тумэр.	Септеех усулуобуйа тэрийии: -Анал аакка улахан буква сурулларын чинэтэргэ; -тылы кеьерууну хатылыьырга;	Пааранан, белеьунэн, хамаанданан биир сыаллаах- соруктаах тапсан бииргэ уерэнэргэ, улэлииргэ эрчиллэр. Дьону кытта ейдеьерге, уопсай тыл буларга дьулуьар, дьон санаатын больойон истэргэ, учуоттуурга эрчиллэр.	Предмети бэлиэтиир тыл ахсаанынан уларыйарын; тыл олоьун, сыьыарыьтын; Хайааьыны ааттыыр тыл ахсаанынан уларыйарын;
Этии	8ч	Араары.Предмети, хайааьыны, предмет бэлиэтин ааттыыр тыллары араарар. Тыл бөлөьүттэн этиинин араарар.	Тылы сайыннары. Бэриллибит тугэннэ сөп түбэьиннэрэрн, санаатын сааьылаан этии толкуйдуур.	Сөптөөх усулуобуйа тэрийии: -анал аакка улахан буква сурулларын чинэтэргэ; -тылы көһөрүүнү хатылыьырга;	Пааранан, бөлөьүнэн, хамаанданан биир сыаллаах-соруктаах тапсан бииргэ уерэнэргэ, улэлииргэ эрчиллэр.	Этиини суруйуу алгоритмын билэр. Бэ-риллибит этии схематыгар олоьуран этии толкуйдуур, истибит этиитин схематын онорор.
Диалог	4ч	Бииргэ улэлиир сатабылы сайыннары; -утуе сыьыаннаах бодоруьууну	Дьону кытта алтыьыьыга кэпсэтии сиэрин тутуьар, туттан-хаптан бодоруьуу	Кэпсэтии сиэрин анал тылларын (дорооболоьуу, билсиһии, быра-һаайдаһы, көрдөһүү,	Дьону кытта табан кэпсэтэргэ кыьаллар. Санарар кэмигэр истэр дьонун ытыктыьырын биллэрэр: тус санаатын	Предмети бэлиэтиир тыл ахсаанынан уларыйарын; тыл олоьун,

		олохсутуу; Мекуердээх тугэнтэн сатаан тахсар уеруйэби олохсутуу	ньымаларын тобоостоохтук тутгар	бырасты гыннары, буойуу, телефонуна кэпсэтии о.д.а.) дьону кытта бодорунарыгар таба туһанарга эрчиллэр. Туттан-хаптан бо- доруууну бэлиэтиир тыллары таба туһанар	соннооботун, биир санааны, тылы хос-хос этэн дьону сылаппат курдук санатын хонтуруолланар.	сыбыарытын; Хайаабыны ааттыыр тыл ахсаанынан уларыарын;
Тыл лекси́ка	8ч	Бииргэ улэлиир сатабылы сайыннары; үтүө сыһыаннаах бодоруууну олохсутуу;	Сөптөөх усулуобуйа тэрийии: -сорукка эппиэт көрдөөн чинчийии улэтин ытыты; -тыл лексическэй суолтатыгар аһаҕас дорҕоон суолтатын билии;	Сөптөөх усулуобуйа тэрийии: -сорукка эппиэт көрдөөн чинчийии улэтин ытыты; -тыл лексическэй суолта- тыгар аһаҕас дорҕоон суолтатын билии;	Пааранан, бөлөбүнэн, хамаанданан биир сыаллаах-соруктаах тапсан бииргэ үөрэнэргэ, үлэлииргэ эрчиллэр.	Тыл лексическэй суолтатыгар аһаҕас дорҕоон суолтатын; -аһаҕас дорҕоону таба суруйары сатыыр;
Тыл састааба, үөскээһинэ уонна тыл уларыыта. Сана чаһа	21ч	Сахалыы таба суруйуу быраабылаларын туһуу; -ыраастык, кыраһабайдык суруйарга кыһаллар;	Сөптөөх усулуобуйа тэрийии: -Хайата элбэҕин билэргэ сорук туруоруу; -сорукка эппиэт көрдөөн чинчийии улэтин ытыты; -тыл лексическэй суолтатыгар аһаҕас дорҕоон суолтатын билии; аһаҕас дорҕоону таба суруйарга кыһаллыы	Ыйытыыны сөпкө биэрэргэ, сана үллэстэргэ, истибитин сифилии кэпсииргэ эрчиллэр.	Пааранан, бөлөбүнэн, хамаанданан биир сыаллаах- соруктаах тапсан бииргэ үөрэнэргэ, үлэ- лииргэ эрчиллэр. Дьону кытта өйдөһөргө, уопсай тыл буларга дьулуһар, дьон санаатын болҕойон истэргэ, учуоттуурга эрчиллэр	Үөрэнээчи билэр: -аһаҕас буукуба элбэҕин; Тыл лексическэй суолтатыгар аһаҕас дорҕоон суолтатын; -аһаҕас дорҕоону таба суруйары сатыыр;

Төрөөбүт тылга календарнай-тематическай былаан 1кылаас

№	Тема урока	Дата проведения:	
		По плану	Фактически
1	Тиэкис(10ч). Тиэкис диэн тугуй?	12.01	
2	Остуоруйа	13.01	
3	Тиэкискэ этиилэри ситимнээһин	17.01	
4	Тиэкис тиэмэтэ уонна аата	19.01	
5	Тиэкис тугула	20.01	
6	Ааҕар ыал	24.01	
7	Хатылааһын	26.01	
8	Ситиһиибин бэрэбиэркэлэнэбин	27.01	
9	Диктант	31.01	
10	Тылы сайыннарыы	2.02	
11	Этии (8ч). Этии диэн тугуй?	3.02	
12	Этии арааба	7.02	
13	Хобооннор	9.02	
14	Тэнийбит уонна тэнийбэтэх этии	10.02	
15	Тэнийбит уонна тэнийбэтэх этии	21.02	
16	Этиигэ тыл бэрээдэгэ	24.02	
17	Олунньу 13 күнэ – Саха Өрөспүүбүлүкэтигэр төрөөбүт тыл күнэ	28.02	
18	Олунньу 21 күнэ –Аан дойдуга төрөөбүт тыл күнэ	2.03	
19	Диалог(4ч). Диалог	3.03	
20	Хатылааһын	7/03	
21	Ситиһиибин бэрэбиэркэлэнэбин	9/03	
22	Диктант	10/03	
23	Тыл(8ч). Тыл этиллиитэ уонна суолтата диэн тугуй?	14/03	
24	Тыл баайа диэн тугуй?	16.03	
25	Төрүт уонна киирии тыллар	17.03	

26	Төрүт уонна кириин тыллар	21.03	
27	Кулун тутар 5 күнэ – Саха Өрөспүүбүлүкэтигэр уус күнэ	23.01	
28	Хонтуруолунай диктант	24.03	
29	4четверть Хатылааһын	4.04	
30	Ситиһиибин бэрэбиэркэлэнэбин	6.04	
31	Тыл састааба(21 ч). Предмети ааттыыр тыл дыктитэ	7.04	
32	Предмет бөлөҕүн ааттыыр тыл	11.04	
33	Предмети ааттыыр тыл ыйытыыта	13.04	
34	Хайааһын уонна тыл	14.04	
35	Хайааһын уонна тыл	18.04	
36	Хайааһыны ааттыыр тыл ыйытыыта	20.04	
37	Тылы сайыннарыы	21.04	
38	Предмет бэлиэтин ааттыыр тыл	25.04	
39	Предмет бэлиэтин ааттыыр тыл	27.04	
40	Предмет ахсаанын ааттыыр тыл	28.04	
41	Предмет ахсаанын ааттыыр тыл ыйытыыта	2.05	
42	Предмет ахсаанын ааттыыр тыл ыйытыыта	4.05	
43	Хатылааһын	5.05	
44	Ситиһиибин бэрэбиэркэлэнэбин	11.05	
45	Хонтуруолунай диктант	12.05	
46	Сыллааһы хатылааһын	16.05	
47	Саха былыргы халандаара. Билини кэм халандаара	18.05	
48	Сыл түмүгүнэн тестирование	19.05	
49	Нэдиэлэ куннэрэ	23.05	
50	Дьыл кэмнэрэ	25.05	
51	Дьыл кэмнэрэ	26.05	